

स्थानीय राजपत्र

केरावारी गाउँपालिकाद्वारा प्रकाशित

खण्ड २, संख्या १८, २६ फाल्गुन, २०७५

केरावारी गाउँपालिकाको खानेपानी, सरसफाई तथा

स्वच्छता कार्यविधि, २०७५

स्वीकृत मिति २०७५/११/२६

प्रस्तावना: नेपालका संविधानले आधारभूत स्तरको खानेपानी र सरसफाइ सुविधालाई नागरिकको आधारभूत अधिकारका रूपमा प्रत्याभूत गरेको छ । हालका दिनमा सरसफाइको दायरा फराकिलो भइ प्रतिष्ठा, स्वास्थ्य, विकास निर्माण, जनजीविका, सामाजिक सशक्तिकरण र समृद्धिको आधारस्तम्भका रूपमा विस्तारित भइ सरसफाइलाई राष्ट्रिय विकासको अभिन्न

अंगको रुपमा लिन थालिएको छ । यस सन्दर्भमा पुर्ण सरसफाईलाई महत्व दिई कार्यक्रमहरु संचालन गर्न वाञ्छनीय भएकाले, स्थानीय सरकार संचालन कार्यविधि २०७४ को दफा १०२ को अधिकार प्रयोग गरी केराबारी गाउँ कार्यगाउँपालिकाले यो कार्यविधि बनाएको छ ।

१ संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ: क) यो कार्यविधिको नाम “केरावारी गाउँपालिकाको खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता कार्यविधि, २०७५” रहेको छ ।

ख) यो कार्यविधि तुरुन्त लागू हुनेछ ।

२. परिभाषा:विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस कार्यविधिमा:

क) “सरसफाई” भन्नाले मानव मलमुत्र लगायत अन्य फोहोरजन्य पदार्थहरुको सुरक्षित बिसर्जनका लागि सेवा र सुविधाहरुका व्यवस्थालाई सरसफाई भनिन्छ । सरसफाइले फोहोरमला संकलन र फोहोर पानीका विसर्जन मार्फत स्वच्छता कायम गर्नुलाई बुझाउदछ । जनस्वास्थ्य प्रवर्द्धनका लागि गरिएका विभिन्न स्वस्थकर क्रियाकलापहरुको समग्र कार्य नै सफाई हा भन्ने बुझाउने छ ।

ख) “स्वच्छता” भन्नाले आफू र वरिपरिको वातावरण सफा गरी रोगका विस्तार रोक्नु र बिरामी हुनबाट बच्न अपनाइने सम्पूर्ण व्यवहारहरु हुन । स्वच्छताले व्यक्ति र समुदायको स्वस्थ आनीबानी समेतलाई जनाउछ ।

- ग) “सफा र स्वच्छ अवस्था” भन्नाले सफा र स्वच्छ चरणका सूचकहरु पुरा गरेपछि सम्बन्धित समितिबाट अनुमोदन एवं प्रमाणीकरण भएका अवस्थालाइ जनाउछ ।
- घ) “पूण सरसफाइ उन्मुख अवस्था” भन्नाले यस कार्यविधिमा उल्लिखित सफा र स्वच्छ, पूण सरसफाइ उन्मुख दुवै चरणका सूचकहरु पुरा गरेपछि सम्बन्धित समितिबाट अनुमोदन एवं प्रमाणीकरण भएका अवस्थालाइ जनाउछ ।
- ङ) “सार्वजनिक शौचालय” भन्नाले सार्वजनिक स्थानमा हिंडुल गर्ने जा कोही व्यक्तिले प्रयोग गर्न सक्न प्रयोगकता-मैत्री शौचालयलाइ बुझाउछ ।
- च) “संस्थागत शौचालय” भन्नाले विद्यालय, कार्यालय, स्वास्थ्य संस्था जस्ता सार्वजनिक निकायहरुमा निमाण गरिएका प्रयोगकता-मैत्री शौचालयलाइ बुझाउछ ।
- छ) “सामाजिक समावेशीकरण” भन्नाले समुदायका सबै लिङ्ग, जात, जाति, वर्ग, धर्म, व्यवसाय र सबै क्षेत्रका व्यक्तिको योजना तर्जुमा र निर्णय प्रक्रिया र सेवा सुविधामा पहुँच रहेको अवस्था बुझाउछ ।
- ज) “विपद व्यवस्थापन” भन्नाले बाढी-पहिरो, आगलागी, भूकम्प, भू-क्षय र रोगव्याधि जन्य महामारी जस्ता प्राकृतिक एवं मानव सृजित विपद सम्बन्धी पूर्व तयारी, उद्धार, पुर्नलाभ, पुनस्थापना र पुनःनिर्माण व्यवस्थापनको समष्टिगत व्यवस्थालाइ बुझाउछ ।

- झ) “प्रयोगकर्ता-मैत्री खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छताका सुविधाहरू” भन्नाले शारीरिक रूपले असक्षम र अपाङ्गता भएका बालबालिका तथा जेष्ठ नागरिक आदि सबैलाई प्रयोग गर्न सजिलो हुने प्रयोगकर्ता-मैत्री सुविधाहरूलाई बुझाउँछ ।
- ञ) “बानी व्यवहार विकास” भन्नाले शौचालयका प्रयोग, साबुन पानीले हात धुने, महिलाका महिनावारी व्यवस्थापन लगायत अन्य सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी आनीबानीको निरन्तर प्रक्रियालाई बुझाउँछ ।
- ट) “दिगा सरसफाइ” भन्नाले स्वचालित र नियमित रूपमा संचालित सरसफाइलाई बुझाउँछ ।
- ठ) “सुरक्षित पानी” भन्नाले मानव स्वास्थ्यलाई हानी गर्ने भौतिक, जैवीक र रसायनिक पदार्थहरू नरहेको पानीलाई बुझाउँछ ।
- ड) “सरोकारवाला” भन्नाले सरकारी, गैह्रसरकारी कार्यालय तथा निकाय, राजनीतिक दल, विद्यालय, सहकारी, निजी क्षेत्र, नागरिक समाज, सञ्चार क्षेत्र, उपभोक्ता समितिहरू लगायतका सरोकारवालाहरूलाई बुझाउँछ ।

परिच्छेद— दुई

३. गाउँपालिका स्तरीय खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता समिति:१) केराबारी गाउँपालिका स्तरिय खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता समितिको गठन देहाय बमोजिम हुनेछ:

- क) गाउँपालिकाअध्यक्ष - अध्यक्ष
- ख) गाउँपालिका उपाध्यक्ष - सदस्य
- ग) संयोजक, वन वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन समिति-सदस्य
- घ) गाउँपालिका क्षेत्रभित्रका सुरक्षा निकाय प्रमुख वा प्रतिनिधि-सदस्य
- ङ) खानेपानी उपभोक्ता समिति मध्येबाट समितिले तोकेको ३ जना -सदस्य
- च) स्वास्थ्य र सरसफाई, फोहोरमैला व्यवस्थापनको क्षेत्रमा काम गर्ने गै.स.स.मध्येबाट समितिले तोकेका एक महिला सहित २ जना -सदस्य
- छ) प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत -सदस्य
- ज) प्रमुख, सामाजिक विकास शाखा -सदस्य
- झ) प्रमुख, पुर्वाधार विकास शाखा -सदस्य
- ञ) प्रमुख, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन शाखा - सदस्य
- ट) खानेपानी शाखाको प्रमुख सदस्य सचिव
- २) खुल्ला दिशा मुक्त क्षेत्र घोषण र पुर्ण सरसफाई अभियान कार्यान्वयनका लागि समितिले वडास्तरिय समितिलाई समेत प्रविधिक सहयोग गर्न आवश्यकता अनुसार कार्यदल गठन गरी परिचालन गर्न सक्नेछ ।

४. गाउँपालिका स्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार

- क) केराबारी गाउँपालिकालाई खुला दिसामुक्त क्षेत्र बनाउने योजना तर्जुमा गर्ने ।
- ख) खुल्ला दिसामुक्त क्षेत्र घोषणालाई दिगो बनाउदै पूर्ण सरसफाई सुनिश्चितता गर्ने । त्यसका लागि अनुसुची १ र २ अनुसारका सुचकहरु पुरा गर्नु पर्नेछ ।
- ग) केराबारी गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेका स्वास्थ्य, सरसफाइ र फोहोरमैला व्यवस्थापनका क्षेत्रमा काम गर्ने संस्थाहरु बिच समन्वय गर्ने ।
- घ) स्वास्थ्य, सरसफाई र फोहोरमैला व्यवस्थापनका क्षेत्रमा काम गर्ने संस्थाहरुको श्रोत र साधनलाई एकिकृत परिचालन गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।
- ङ) पूर्ण सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी बानी व्यवहार विकास गर्न अभियान संचालन गर्ने ।
- च) पूर्ण सरसफाई, फोहोरमैला व्यवस्थापनका लागि वडास्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समितिलाई आवश्यक सहयोग गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।
- छ) खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता कोषको व्यवस्थापन गर्ने ।

५. वडास्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता व्यवस्थापन समिति: केराबारी गाउँपालिकाको प्रत्येक वडामा वडा स्तरिय

खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता समिति देहाय बमोजिम गठन हुनेछ ।

- क) वडा अध्यक्ष संयोजक
- ख) सम्बन्धित वडाबाट प्रतिनिधित्व गर्ने कार्यगाउँपालिका सदस्य सदस्य
- ग) वडा समितिका सदस्यहरु सदस्य
- घ) वडाका स्वास्थ्य संस्था प्रमुख सदस्य
- ड) स्वास्थ्य, सरसफाई र फोहोरमैलाका क्षेत्रमा काम गर्ने संस्थामध्ये समितिले तोकेका एक महिला सहित ३ जना सदस्य

च) वडा सचिव सदस्य सचिव

६. वडास्तरीय खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता व्यवस्थापन समितिका काम, कर्तव्य र अधिकार

- क) वडालाई खुला दिसामुक्त क्षेत्र बनाउने योजना कार्यान्वयन गर्ने ।
- ख) वडामा खुल्ला दिसामुक्त क्षेत्र घोषणालाई दिगो बनाउदै पूर्ण सरसफाई सुनिश्चितता कायम गर्ने ।
- ग) वडामा गठन भएका टोल विकास संस्थाहरुलाइ वडाको खुल्ला दिसामुक्त र पुर्ण सरसफाइ अभियानमा परिचालन गर्ने ।
- घ) वडाभित्र रहेका स्वास्थ्य, सरसफाई र फोहोरमैला व्यवस्थापनका क्षेत्रमा काम गर्ने संस्थाहरु बिच समन्वय गर्ने ।

- ड) वडास्तरमा स्वास्थ्य, सरसफाई र फोहोरमैला व्यवस्थापनका क्षेत्रमा काम गर्ने संस्थाहरुको श्रोत र साधनलाई एकिकृत परिचालन गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।
- च) वडास्तरमा पूर्ण सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी बानी व्यवहार विकास गर्न क्रियाकलाप संचालन गर्ने ।
- छ) गाउँपालिका स्तरीय खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता समितिबाट प्राप्त निर्देशनहरु कार्यान्वयन र आवश्यक समन्वय गर्ने ।

७. समितिको बैठक

- क) बैठकका लागि ५१% सदस्यको उपस्थिती लाई गणपुरक संख्या मानिनेछ ।
- ख) व्यवस्थापन समितिका बैठक आवश्यकता अनुसार जुनसुकै समयमा पनि बस्न सकिनेछ ।
- ग) समितिका पदाधिकारीले बैठक बसेको दिन गाउँपालिकाले तोके बमोजिमको बैठक भत्ता पाउने छन ।
- घ) दफा ३ (१) र दफा ५ बमोजिमको गठित समितिको बैठक सम्बन्धी ब्यवस्था माथि उल्लेख उपदफा क,ख,ग बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद—तीन

८. **कोषको व्यवस्था:** यस कार्यविधिको अधिनमा रहि खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता व्यवस्थापन कोष” को स्थापना गरिने छ । सो कोषमा देहाय बमोजिमको रकम हुनेछः

- क) नेपाल सरकारबाट प्राप्त हुने रकम ।
- ख) प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने रकम ।
- ग) सभाबाट कोषमा प्राप्त हुने रकम ।
- घ) दातृ मुलुक, दात संस्था, अन्तर्राष्ट्रिय, राष्ट्रिय र स्थानीय गैरसरकारी संस्थाबाट कोषको नाममा सोझै प्राप्त भएका रकम,
- ङ) कोषलाई अन्य कुनै स्रोतबाट प्राप्त हुने रकम ।

९. **कोष संचालन:**कोषको रकम समितिबाट केराबारी गाउँपालिका क्षेत्र भित्रका कुन वाणिज्य बैंकमा खाता खोली जम्मा गरिनेछ । कोषका खाता प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत र आर्थिक प्रशासन शाखा प्रमुखका संयुक्त दस्तखतबाट सञ्चालन हुनेछ । कोषमा जम्मा भएका रकम देहायको कार्यका लागि मात्र खर्च गरिनेछः—

- क) खुल्ला दिसामुक्त घोषणा अभियान संचालन कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने ।
- ख) गाउँपालिका क्षेत्रलाई प्लास्टिक झोला मुक्त बनाउने अभियान संचालन गर्ने ।

- ग) पुर्णसरसफाई र फोहोर मैला व्यवस्थापन गर्नेकार्यमा संलग्न साझेदार संस्थाहरूसँग साझेदारी गर्ने ।
- घ) विपदको कारणबाट भएका फोहोर मैला तथा प्रदुषणको विसर्जन (डिस्पोजल) गर्ने,
- ङ) फोहोरमैला व्यवस्थापन र पुर्णसरसफाई व्यवस्थापनकालागि सचेतनामूलक कार्यक्रम संचालन गर्ने।
- च) कोषका रकम फोहोरमैला व्यवस्थापन र पुणसरसफाई बाहेकका कार्यमा खर्च गर्न पाइने छैन ।

१०.लेखापरीक्षण: क) कोषको आम्दानी खर्चको लेखा नेपाल सरकारले अपनाएको लेखा प्रणाली बमोजिम राखिनेछ ।

ख) कोषका आन्तरिक लेखा परीक्षण आन्तरिक लेखा परिक्षण शाखाबाट र अन्तिम लेखा परिक्षण प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद—चार

११. अनुगमन, मूल्याङ्कन र प्रतिवेदन:कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन, गुणात्मक उपलब्धि र दिगोपनका लागि निरन्तर अनुगमन, मूल्याङ्कनर प्रतिवेदन तयारी गर्ने कार्यलाई संस्थागत गरिने छ । कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा संचालन गर्नकालागि घरायसी तथा संस्थागत तहमा समेत अनुगमन र मुल्याङ्कन गर्नु पर्नेछ । अनुगमनका नीतिगत पक्ष,कार्यान्वयन विधि, बाधा अवरोध, चुनौती, अवसर, कार्य

कुशलता, प्रभावकारिता तथा प्राविधिक पक्षलगायतका विषयहरूमा केन्द्रित रहने छ । अनुगमन मुल्याङ्कन कार्य अनुसूची २ बमोजिम हुनेछ ।

१२. पुरस्कार, सम्मान र कदर:गाउँपालिका क्षेत्रको विभिन्न तहमा, पूण सरसफाई अभियान संचालनमा विशेष योगदान पुर्याउने व्यक्ति, समुह र सस्था आदिलाई सम्मान एवं पुरस्कृत गर्न सकिनेछ ।

१३. क) दण्ड जरिवाना-समितिको निर्णय बमोजिम जरिवाना गर्न सकिनेछ ।

१४. संशोधन: यस कार्यविधिलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्न कार्यगाउँपालिकाले संशोधन गर्न सक्नेछ ।

१. बचाउ तथा खारेजी: यस कार्यविधिमा व्यवस्था भएका कुराहरु, संघीय, प्रादेशिक कानुनसँग बाझिएको हदसम्म स्वतः अमान्य हुनेछ ।

अनुसूची १

दफा ४ को (ख) सँग सम्बन्धित

१. सफा तथा स्वच्छ क्षेत्र यस चरणमा निम्न लिखित क्रियाकलाप संचालन गरिने छः

- क) दफा ३ (१) र दफा ५ बमोजिमको गठित समितिहरूलाई सक्रिय गरिनेछ ।
- ख) समन्वय समिति र सरोकारवालाहरूको सहभागितामा खुला दिसामुक्त क्षेत्र घोषणाका पुनरावलोकन एवं त्यस पछि संचालन गरिने क्रियाकलापहरूलाई सहयोग गर्न कार्यदल गठन गरिने छ ।
- ग) सरोकारवालाहरूको सहभागिता र सक्रियतामा गाउँपालिका र वडास्तरीय सरसफाइ स्वच्छता योजना तर्जुमा गरिने छ ।
- घ) पालीका केन्द्र देखि वडा र टोल तहमा खानेपानी, सरसफाइ, स्वच्छता सम्बन्धी मानव संसाधन विकासका लागि क्षमता विकास तालिम तथा अभिमुखीकरण गोष्ठीहरू आयोजना गरिने छ ।
- ङ) खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छतासँग सम्बन्धित विभिन्न विषयहरू चर्पीको समुचित प्रयोग, व्यक्तिगत सरसफाइ, न्यूनतम आवश्यक तथा सुरक्षित पानीमा पहुँच तथा प्रयोग, सुरक्षित खानाका प्रयोग, सफा र स्वच्छ घर, विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था एवं कार्यालय, ठोस तथा तरल फोहोरका व्यवस्थापन, ढल तथा मानव मलमूत्रीय फोहोर

व्यवस्थापन, वातावरणीय सरसफाइ आदिका विषयमा आम संचारको प्रयोग, अनुशिक्षण, गोष्ठी, तथा घरदैला कार्यक्रम मार्फत जनचेतनामूलक क्रियाकलाप संचालन गरिने छ ।

च) खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता प्रबद्धनका व्यापक प्रचार प्रसार गर्नका लागि स्थानीय परिवेश र भाषा अनुरूप सूचना, शिक्षा र सञ्चार सामग्रीहरूको विकास र वितरण गरिनेछ ।

छ) खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सामाग्रीहरूको ग्रामीण क्षेत्रसम्म पहुँच विस्तार गर्न निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गरीनेछ ।

ज) सब घरधुरीमा चपी एवं संस्थागत निकाय र आवश्यकता अनुसार सार्वजनिक स्थानमा शौचालयहरूको निर्माण गरी चर्पीमा सबैको पहुँच र साबुन पानी सहितका प्रयोगको सुनिश्चितता गरिने छ ।

झ) आवश्यकता अनुसार सब सार्वजनिक (बजार, राजमार्ग, धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थल लगायत) तथा संस्थागत शौचालयहरू प्रयोगकता-मैत्री (वातावरणमैत्री, बालमैत्री, लैङ्गिकमैत्री, अपाङ्गता र बृद्ध-मैत्री) बनाइनेछ । घरधुरी, स्थानीय संघसंस्था क्लव, समूह, समिति आदि मार्फत घरायसी चर्पी, संस्थागत तथा सार्वजनिक शौचालयहरूको नियमित मर्मत संभार र स्तरोन्नती गरी स्वच्छता कायम गरिने छ । बालबालिकाको दिसालाइ सुरक्षित विर्सजन गरिनेछ ।

- ज) व्यक्तिगत स्वच्छता एवं साबुन पानीले हात धुने व्यवहारका विकासका लागि घर, संस्थागत निकाय, सार्वजनिक शौचालय, होटेल, क्यान्टिन आदिमा साबुन पानी सहित हात धुने स्थानको निर्माण सम्बन्धित जिम्मेवार पक्षले गर्नुपर्नेछ ।
- ट) समुदाय परिचालन, आम संचार, सूचना, शिक्षा, सञ्चार सामग्रीहरू मार्फत घरघर, टोलटोल र संस्थाहरूमा खाना खानु अघि, बच्चालाई खाना खुवाउनु भन्दा अघि, दिसा गरेपछि, बच्चाको दिसा धोएपछि, फोहोर तथा विषादी आदि छोए पछि साबुन पानीले हात धुने लगायत थप व्यक्तिगत स्वच्छता प्रवर्द्धन सम्बन्धी ज्ञान, अभ्यासका प्रचार प्रसार र प्रदर्शनी गरिने छ ।
- ठ) महिलाहरूको मासिकधर्मलाई प्राकृतिक प्रकृत्याका रुपमा लिई यसको स्वच्छता र व्यवस्थापनको लागि घरायसी, विद्यालय तथा संस्थागत निकायमा मासिकधर्म स्वच्छता व्यवस्थापनका लागि स्यानीटरी प्याड वा अन्य साधनहरूका सफाइ एवं सुरक्षित विर्सजन सम्बन्धी ज्ञानको प्रचार प्रसार गरिनेछ । समुदाय, विद्यालय, संस्थागत निकाय तथा सार्वजनिक शौचालयहरूमा स्यानीटरी प्याड वा अन्य साधनहरूका सफाइ एवं विसर्जन गर्ने वैज्ञानिक व्यवस्था गरिने छ ।
- ड) सरोकारवालाहरूसँग समन्वय र सहकार्यमा सब घरधुरी, संस्थागत निकाय, सार्वजनिक स्थानहरूमा खानेपानी आयोजना निर्माण तथा पुर्नस्थापना र मर्मत सम्भार गरी आधारभूत स्तरका खानेपानीको पहुँच सुनिश्चित गरिने छ ।

- ढ) सुरक्षित खानेपानीमा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु समेत सबैको पहुँच सुनिश्चित गरि खानेपानी आयोजना र यसका स्रोतहरु मुहान, इनार, ह्याण्डपम्प, कुवा, वर्षातका पानी संकलन ट्यांकी आदिको संरक्षण गरी सरसफाइ र स्वच्छताका विभिन्न वैज्ञानिक उपायहरु अबलम्बन गरी कायम गरिनेछ ।
- ण) घरायसी, संस्थागत तथा सार्वजनिक स्थानहरुमा पानीको सुरक्षित व्यवस्थापनका लागि ज्ञान, सीप, अभ्यास सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गरिने छ । निजी क्षेत्रसँगको सहकार्यमा घरायसी, संस्थागत, सामुदायिक स्तरमा पानी प्रशोधन, शुद्धीकरण सम्बन्धी सामग्रीहरुको बजारीकरण गरी कुन विधि (फिल्टर, सोडिस, उमाल्ने, क्लोरिनेशन वा अन्य)को छनौट गर्ने अवसर उपलब्ध गराइने छ ।
- त) समुदाय परिचालन र आम सञ्चार क्षेत्रद्वारा घरायसी तहमा खाना प्रयोग सम्बन्धी सुरक्षित व्यवहार जस्त खाना राम्ररी पकाएर खाने, बासी खाना नखाने, खाएमा आवश्यक तापक्रम तथा शुद्धता कायम गरी खाने, फलफूल तथा काचैँ खाने खाद्यन्न राम्ररी धोएर सफा गरी खान आदि बानी व्यवहारका विकास गरिनेछ ।
- थ) सम्बन्धित सरकारी, गैर सरकारी संस्था, उपभोक्ता संस्था, नागरिक समाज आदिको संयुक्त टोलीमार्फत संस्था, विद्यालय, होटल, रेस्टुरा, क्यान्टिन, होस्टेल आदिमा प्रयोग

हुने खाना, खाना पकाउने तथा खानेभाँडाको सफाइ र स्वच्छता कायम गर्नका लागि प्रभावकारी अनुगमन गरिनेछ ।

- द) घरायसी एवं संस्थागत तहमा महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका, सामुदायिक परिचालक एवं पूण सरसफाइ स्वयंम सेवकहरु मार्फत घरायसी सरसफाइको महत्व, घर तथा संस्थाभित्र बाहिर सरसफाइ, भान्सा तथा गोठका सरसफाइ पशुपंक्षीका व्यवस्थापन, ठोस फोहोर संकलन, वर्गीकरण, त्यसको पुन प्रयोग जस्ता कार्यहरु गर्न प्रोत्साहित गरिने छ ।
- ध) घरायसी तथा संस्थागत निकायबाट निस्कासन भएको फोहोर पानीको व्यवस्थापन तथा प्रयोग सम्बन्धी ज्ञान, सीप सम्बन्धमा प्रशिक्षण तथा अभिमुखीकरण र प्रचारप्रसार गरिने छ ।
- न) निजी तथा सहकारी क्षेत्रसगका सहकार्य र समन्वयमा घरायसी, सामुदायिक तथा संस्थागत तहमा ठोस (कुहिने र नकुहिने) तथा तरल फोहोर व्यवस्थापनका लागि स्थानीय परिवेशमा उपयुक्त हुन प्रविधिको सिफारिस गर्नुका साथै आवश्यकता अनुसार निर्माण, व्यवस्थापन र संचालन गरिनेछ ।
- न) घर, संस्था, कार्यालय, सामुदाय, सार्वजनिक स्थान आदिमा रहेको शौचालयका खाल्डो-सेप्टिक ट्याङ्की भरिएपछि त्यहाँको मानव मलमूत्रीय फोहोरका उपचार गरी सुरक्षित स्थानमा विसर्जन गन स्थानीय स्तरमा संचालन गर्न सकिने प्रविधिको बजारीकरण गरी प्रयोग र संचालनमा ल्याइनेछ ।

- प) टोल विकास संस्था, क्लव, समिति आदिद्वारा सामुदायिक तथा सार्वजनिक सम्पत्ति, गाँउ, , टोल, बाटोघाटो, चौतारा, पाटीपौवा आदिको सरसफाइ गरी सामुदायिक स्वच्छता प्रवर्द्धनमा सघाउ पुर्याइनेछ ।
- फ) गाउँपालिकाको नगरोन्मुख एवं क्षेत्रमा ठोस फोहोरमैलाका उचित संकलन, वर्गीकरण, ढुवानी, प्रशोधन, पुनः प्रयोग र अन्तिम निस्कासनको एकीकृत व्यवस्थापनका लागि स्यानिटरी ल्याण्डफिल साइटका निमाण गर्न पहल गरिनेछ ।
- ब) अस्पताल, उद्योगधन्दा तथा कलकारखानाबाट निस्कने ठोस तथा तरल फोहोर सोहि हाताभिन्न सुरक्षित स्थानमा नेपाल सरकारले तोकेका मापदण्ड अनुसार व्यवस्थापन गरी अन्तिम विसर्जनका लागि हाताबाहिर निस्कासन गर्न दिइनेछ ।
- भ) एवं नगरोन्मुख क्षेत्रका घरायसी, सस्थागत, सार्वजनिक स्थानलाई ध्यानमा राखी व्यवस्थित ढल प्रणालीका निर्माण गर्नका लागि योजना तर्जुमा गरिनेछ ।
- दिर्घकालीन रुपमा र नगरोन्मुख क्षेत्रमा वधशालाहरुको निर्माण, वधशालाका सरसफाइ गर्न कार्ययोजना बनाइ तत्कालिन अवस्थामा र उन्मुख क्षेत्रमा संचालित फ्रेसहाउस र त्यसबाट निस्कने फोहोरका व्यवस्थापन गर्न सम्बन्धित व्यवसायीहरुलाई नै गर्न लगाइनेछ ।

माथि उल्लेखित क्रियाकलापहरु सम्पन्न भए पश्चात अनुसूची १ को ४ बमोजिम स्व-घोषणा, अनुमोदन तथा प्रमाणीकरण गन सकिनेछ ।

२. पूर्ण सरसफाइ उन्मुख क्षेत्र

पूण सरसफाइ अभियान अन्तर्गत कुन पनि क्षेत्रलाई सफा र स्वच्छ क्षेत्र घोषणा र कायम गरीसकेपछि निरन्तर रुपमा तपसिलमा उल्लिखित पूण सरसफाइ उन्मुख क्रियाकलापहरु संचालन गरिने छः

- क) सफा र स्वच्छ क्षेत्र चरणमा संचालित योजना, कार्यक्रम, क्रियाकलापहरुको पुनरावलोकन गरिने छ । र आवश्यकता अनुसार सुधारका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिनेछ ।
- ख) घर, संस्था, शौचालयबाट ढल प्रणाली वा कुन माध्यम मार्फत निश्चित स्थानमा सुरक्षित तरिकाले मानव मलमुत्रीय फोहोर (Faecal Sludge) निस्कासन तथा संकलन गरिने छ । यसरी संकलित मानव मलमुत्रीय फोहोर तथा फोहोरपानीलाई उपयुक्त प्रविधि मार्फत प्रशोधन गरी त्यहाँबाट निस्केको वस्तुहरुलाई घरायसी सरसफाइ, कृषि वा अन्य क्षेत्रमा पुनःप्रयोगमा जोड दिइनेछ । निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गरी यस्ता कार्यलाई अझ प्रभावकारी बनाइनेछ ।
- ग) घर, संस्था, कार्यालयमा प्रयोग तथा पुर्नप्रयोग हुन नसकेको ठोस फोहोरमैलालाई स्रोतबाट सिधा संकलन गरी स्यानिटरी

ल्याण्डफिल्डमा सुरक्षित रुपमा स्थानान्तरण, प्रशोधन एवं विसर्जनका व्यवस्था गरिनेछ ।

घ) स्थानीय निकाय र सरोकारवालाहरुको समन्वयमा वर्षातको पानी संकलन गरी प्रयोग गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ ।

ङ) नगरोन्मुख बस्ती तथा क्षेत्रमा फोहोरपानी तथा सतही ढलको व्यवस्था गरिनेछ ।

च) नदीनालाका सरसफाइ, पार्क निर्माण तथा हरियाली प्रवर्द्धनमा जोड दिइनेछ ।

छ) सरोकारवालाहरुसँगको समन्वयमा अस्पताल एवं औद्योगिक तथा कलकारखानाबाट उत्पादित जोखिमयुक्त फोहोरमैलाका सुरक्षित बिसर्जन गरिने छ ।

ज) सरोकारवालाहरुको समन्वयमा प्रयोगकर्ता-मैत्री उच्च गुणस्तरका खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छताका सुविधाहरु प्रवर्द्धन र विकास गरी पूण सरसफाइ उन्मुख क्षेत्र निर्माणमा केन्द्रित रहन समुदाय परिचालनका क्रियाकलापहरु संचालन गरिनेछ ।

३. सफा र स्वच्छ अवस्था एवं पूण सरसफाइका सूचकहरु

पूण सरसफाइ अभियान अन्तर्गत सफा र स्वच्छ क्षेत्र एवं पूर्ण सरसफाइ उन्मुख क्षेत्रको स्व-अनुगमन वा प्रमाणीकरणका लागि अनुगमन गदा निम्न लिखित सूचकहरुलाई आधार मानी उक्त क्षेत्रको अवस्थाका लेखाजोखा, घोषणा एव प्रमाणीकरणका अनुमोदन प्रकृया अवलम्बन गरिने छ ।

क) सफा र स्वच्छ अवस्था क्षेत्र घोषणा चरणका सूचकहरू

तल दिइएका ५ वटा मुख्य सूचकहरू अध्ययन गरी सो हासिल भएको पाईएमा कुन क्षेत्रलाई सफा र स्वच्छ क्षेत्र भनी स्व-घोषणा वा प्रमाणीकरण गर्न सकिने छ ।

- योजना तर्जुमा तथा व्यवस्थापन
- समन्वय समिति सक्रिय रहेको,
- WASH Plan तर्जुमा भएको
- क्षमता विकासको लागि तालिमहरू सञ्चालन गरिएको,
- चर्पीको समुचित प्रयोग
- प्रत्येक घरधुरी, संघसंस्था र आवश्यकता अनुसार सार्वजनिक स्थानहरूमा चर्पी निर्माण भइ प्रयोग भएको,
- साबुन पानी सहितका सुरक्षित, सफा चर्पी भएको
- खुला ठाँउमा दिसा नभेटिएको,
- संघसंस्थाका र सार्वजनिक शौचालय प्रयोगकर्तामैत्री भएको,

१. व्यक्तिगत सरसफाइ

- प्रत्येक घरले उपयुक्त स्थानमा साबुन पानी सहितको हात धुन स्थान बनाएको,
- घर, विद्यालय संघसंस्था र सार्वजनिक शौचालयहरूमा साबुन पानीले हात धुने सुविधा (स्थान र साबुन पानी) भएको,
- घर, विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था, कार्यालयहरूमा साबुन पानीले हात धुने, महिलाका मासिक धर्म व्यवस्थापन लगायतका व्यक्तिगत सरसफाइ सम्बन्धी ज्ञान र अभ्यास भएको,

- व्यक्तिगत सरसफाइमा ध्यान पुऱ्याएका (समुदायका सदस्य, विद्यालयका विद्यार्थी/शिक्षक/कर्मचारी,होटेल र रेष्टुराका कर्मचारी/व्यवस्थापक समेत)

२. सुरक्षित पानीमा पहुँच तथा प्रयोग

- आधारभूत स्तरको खानेपानीमा सबैका पहुँच भएको,
- खानेपानी प्रणालीबाट सुरक्षित खानेपानी उपलब्ध नभएका अवस्थामा घरायसी, विद्यालय, संघसंस्थामा पानी शुद्धीकरणका कुनै एक विधिको प्रयोग गरेर मात्र पानी पिउने गरेको,
- घरायसी पानी शुद्धीकरणका आवश्यक सामग्रीहरु स्थानीय बजारमा उपलब्ध भएको,

३. सुरक्षित खानाको प्रयोग

- घरको भान्सा, होटेल, क्यान्टिन तथा रेस्टुरा सफा रहेका र बासी तथा सडेगलेको खाना नखाने/नबेच्ने गरेको
- खाना पकाउने र खाने भाँडा सफा हुनुका साथै खानेकुरा र पिउने पानी छोपेर राखेको,
- फलफूल तथा खानेकुराहरु राम्रोसंग सफा गरेर एवं पकाएर, तताएर खाने, खुवाउने गरेको,
- सुरक्षित खानाका अनुगमनका लागि कार्यदल गठन गरी कम्तीमा चौमासिक रुपमा अनुगमन हुने गरेको,

४. घरायसी एवं संस्थागत सरसफाइ

- घर, विद्यालय, संघ संस्था भित्र तथा बाहिर सफा रहेको,

- विद्यालय, संघसंस्था र सार्वजनिक शौचालयहरूमा मासिक धर्मःमहिनावारीमा प्रयोग गरिएका स्यानीटरी प्याड वा अन्य साधनहरूका सफाइ एवं विसर्जन गर्ने वैज्ञानिक व्यवस्था भएको,
- घर आगँन एवं विद्यालय, संघसंस्थाबाट निस्कने फोहोरलाई वर्गीकरण गरी कुहिन र नकहिने फोहोरका समुचित व्यवस्थापन गरेको । घर एवं विद्यालय, संघसंस्थाबाट निस्कने फोहोरपानीको सुरक्षित निस्कासन भएको,
- अस्पताल, उद्योग, कलकारखानाबाट निस्केको फोहोरका सुरक्षित संकलन, निस्कासन तथा विसर्जन सोही संस्थाले गर्ने गरेको,
- उपयुक्त तरिकाले पशुपंक्षीका गोठ तथा खोर र मलमूत्र व्यवस्थापन गर्ने गरेका,
- भान्सा कोठामा हावा ओहोरदोहोर हुन उचित व्यवस्था तथा धुँवा रहित चुल्होको प्रयोग भएको,

५. वातावरणीय सरसफाइ

- गाउँ, टोल, एवं सडक, चौतारा आदि सार्वजनिक स्थानहरूका सरसफाइका लागि
- सरसफाइ समिति गठन भएको,
- घरायसी एवं संस्थागत तहमा ठोस तथा तरल फोहोर (मानव मलमूत्र बाहेक) व्यवस्थापनको
- आवश्यकता अनुसार उपयुक्त प्रविधिको प्रयोग भएका (पक्की वाटरशील चपी र व्यवस्थित सेप्टिक ट्याकमा जोडिएको,

- मानव मलमुत्रको व्यवस्थापनको हकमा व्यवस्थित सेप्टिक ट्यांकीमा जोडिएको पक्की वाटरसील चपी लगायत अन्य उपयुक्त प्रविधिको प्रयोग भएका,
- वा नगरोन्मुख क्षेत्रबाट निस्कन फोहोरमैला (ठोस तथा तरल) को उचित व्यवस्थापन भएको,
- र नगरोन्मुख क्षेत्रमा ठोस फोहोरमैलाका व्यवस्थानका लागि स्यानिटरी ल्याण्डफिल साइटको पहिचान गरी निर्माणका योजना तर्जुमा भएको,
- व्यवस्थित ढल प्रणाली (मानव मल मुत्रीय फाहोरका व्यवस्थापन वा वैज्ञानिक फोहोरपानी प्रशोधन प्रणाली) को योजना तर्जुमा भएको,

ख) पूण सरसफाइ उन्मुख क्षेत्र घोषणा चरणका सूचकहरु

- प्रयोगकर्ता-मैत्री गुणस्तरीय चपी निर्माण भएको,
- नेपाल गुणस्तर मापदण्ड अनुसारको पिउने पानीमा सबैका पहुँच भएको,
- ग्रामीण तथा छरिएका वस्तीमा मानव मलमुत्रको व्यवस्थापनको हकमा व्यवस्थित सेप्टिक ट्यांकीमा जोडिएको पक्की वाटरसील चपी लगायत अन्य उपयुक्त प्रविधिको प्रयोग भएका
- र नगरोन्मुख क्षेत्रमा प्रशोधन सहितका व्यवस्थित ढल निर्माण भएको,

- ठोस फोहोरमैलाका व्यवस्थापनका लागि आवश्यकता अनुसार स्यानिटरी ल्याण्ड फिल्ड साइटको
- निर्माण गरी संचालनमा रहेको,
- र नगरोन्मुख क्षेत्रमा सम्भव भए सम्म फोहोरमैलाका कम उत्पादन, पुनःप्रयोग र रिसाइकल गर्ने व्यवस्था भएको,
- आकासे पानी संकलन र उपयोग गरेको,
- नदीनाला, पोखरी, ताल तलैयाका पानीको प्राकृतिक गुणस्तर कायम राखेको,
- वस्ती, टोल वरपर यथोचित हरियाली र पार्क निर्माण भएको,

४. स्व-घोषणा, अनुमोदन तथा प्रमाणीकरण

क) पूण सरसफाइ अभियानलाई निरन्तर रुपमा संचालन गर्दै जाँदा गाउँपालिकाले सरसफाइका क्रियाकलापहरुको स्व-अनुगमन, अवलोकन, मूल्याङ्कन एवं स्तरोन्नती कार्यलाई निरन्तर रुपमा संचालन गर्ने छ ।

ख) पूण सरसफाइ अभियान संचालन गर्ने क्रममा अनुसुची ३ को (क) २ चर्पीका समुचित प्रयोगका सूचकहरु पुरा गर्न खुला दिशा मुक्त घोषणा कार्यलाई प्राथमिकतामा राख्नु पर्नेछ । खुल्ला दिशामुक्त घोषणा प्रमाणीकरण अनुसुची ५ अनुगमनका सूचकहरु र प्रमाणीकरण गर्ने आधारमा रहि प्रमाणीकरण गन पर्नेछ ।

ख) खुला दिशामुक्त घोषणा पछि कुन वडाले संचालित पूण सरसफाइका सफा र स्वच्छ क्षेत्रका क्रियाकलापहरु

पूरा गरेपछि सम्बन्धित वडा समिति वा कार्यदलले उक्त क्षेत्रका अनुगमन गरी सफा र स्वच्छ क्षेत्रका उल्लिखित सूचकहरु पूरा भएको अवस्थामा आफ्नो क्षेत्रलाई सफा र स्वच्छ क्षेत्रका रुपमा स्व-घोषणा गर्नुभन्दा अगाडि अनुसूची ८ अनुसारका स्टीकर तयार गरी प्रत्येक घरधुरीमा वितरण गर्नेछ र स्व-घोषणा गर्न सक्नेछ । यसरी सफा र स्वच्छ घोषणा गरिए पछि त्यस क्षेत्रलाई गाउँपालिका स्तरिय समितिबाट अनुगमन तथा अवलोकन गराइ सफा र स्वच्छ क्षेत्रका रुपमा प्रमाणीकरण गराउन सकिनेछ । गाउँपालिका स्तरिय समितिका प्रमाणीकरण पश्चात वडा.ले आफ्नो कार्यालयमा पनि अनुसूची ८ अनुसारका स्टीकर टाँस्न पाउनेछ ।

ग) कुन पनि वडामा संचालित पूण सरसफाइ अभियानका क्रियाकलापहरुको स्व-अनुगमन तथा अनुगमन गदा माथि उल्लिखित सफा र स्वच्छ क्षेत्रका सम्बन्धित सूचकहरुलाई आधार मानी सफा र स्वच्छ अवस्था कायम भए वा नभएका सुनिश्चितता गरिनेछ । सब वडाका सफा र स्वच्छ क्षेत्र कायम भएपछि क्रमश नपा क्षेत्रलाई सोही प्रकृया अनुरूप सफा र स्वच्छ क्षेत्र स्व- घोषणा तथा अनुमोदन एवं प्रमाणीकरण गरिनेछ ।

घ) यदि कुन वडाले त्यसका कुन वस्ती वा टोललाई सफा र स्वच्छ क्षेत्र वा पूण सरसफाइ उन्मुखक्षेत्र

प्रमाणीकरण गराउन औपचारिक अनुरोध गरेमा गाउँपालिका स्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समितिले ७ दिन भित्र अनुगमन कार्यदल गठन गरी सम्बन्धित निकाय वा क्षेत्रमा अनुगमनका लागि खटाउने छ । उक्त अनुगमनमा खटिएको टोलीले अनुसूची ३ (क) मा उल्लेख गरिएका पूण सरसफाइका सूचकहरु समेटिएको सूचना संकलन फाराम तथा कार्यविधि अनुसार अवलोकन, छलफल, आवश्यक सूचना संकलन गरी उक्त क्षेत्रलाई सफा र स्वच्छ क्षेत्र प्रमाणीकरण गर्न उपयुक्त छःछैन ठोस राय सहितका प्रतिवेदन स्तरिय समितिमा पेश गर्ने छ । प्रतिवेदन पेश गरको मितिले बढीमा ७ दिनभित्र समितिका बैठक बसी सफा र स्वच्छ क्षेत्र प्रमाणीकरण गन योग्य भए नभएका जानकारी गराउनेछ । यदि योग्य नभएमा सम्बन्धित समन्वय समितिलाई सफा र स्वच्छ क्षेत्र हासिलका लागि गर्नु पर्ने क्रियाकलापहरुको सुझाव सहित पत्राचार गर्नु पर्नेछ । र सूचकहरु पुरा गरेको अवस्थामा सफा र स्वच्छ क्षेत्र अनुमोदन एवं कायम गर्न सकिने पत्राचार गर्नु पर्नेछ ।

ड) स्वघोषणा गदा वा अनुमोदन गदा सो सम्बन्धी सूचक पूरा गरेको प्रमाण-पत्र उपलब्ध गराउनु पर्ने छ । कुन क्षेत्रमा सफा र स्वच्छ क्षेत्रका सूचकहरु पूरा गरी अनुमोदन वा स्वघोषणा भइ भएपछि वा सँगसगै पूण सरसफाइ उन्मुख

क्रियाकलापहरु संचालन गरिनेछ । पूण सरसफाइ सम्बन्धी माथि उल्लिखित क्रियाकलापहरु सञ्चालन गरेर बुँदा ३ (ख)का सूचकहरु हासिल गर पश्चात उक्त क्षेत्रलाई पूण सरसफाइ उन्मुख अवस्थाका रुपमा स्व-घोषणा गनका साथै प्रमाणीकरण गर्न सकिनेछ । साथै सफा र स्वच्छ क्षेत्र जस्त स्व-अनुगमन, अनुमोदन, स्वघोषणा तथा प्रमाणीकरण प्रकृया अवलम्बन गरिने छ ।

अनुगमन विधिहरु:

अनुसूची २

दफा ८ सँग सम्बन्धित

१. स्व-अनुगमन: सरसफाइ अभियानका गाउँ तहदेखि केन्द्रसम्म आफूले गरेका कामहरु र कार्यक्रमका उपलब्धिहरुलाई कार्यान्वयनकर्ता संस्था स्वयंले गर्ने गरी सम्बन्धित सरोकारवालाहरुको सहभागितामा वार्षिक स्व-अनुगमन गरिने छ ।
२. संयुक्त अनुगमन: विभिन्न तहका समन्वय समिति, सहयोगी निकाय, सञ्चारकर्मी, नागरिक समाज, राजनीतिक दल, शिक्षक, विज्ञ तथा लाभान्वित समुदाय आदि सम्मिलित समूहबाट संयुक्त रुपमा अनुगमन गरिनेछ । यस्ता अनुगमन एक तह माथिका समन्वय समितिबाट वर्षमा कम्तिमा १ पटक गरिने छ ।
३. प्रभाव अध्ययन: पूर्ण सरसफाइका क्रियाकलापहरुका प्रभावका सम्बन्धमा जिल्ला, क्षेत्र र केन्द्रले मातहतका क्रियाकलापहरुका प्रभाव अध्ययन तथा मूल्याङ्कन गर्नेछ ।
४. प्रतिवेदन, अभिलेखीकरण र व्यवस्थापन: सरसफाइ प्रवर्द्धन र प्राप्त उपलब्धिको प्रतिवेदन तैयारी र अभिलेखीकरण प्रयोजनका लागि तथ्याङ्क व्यवस्थापन प्रणालीका उपयुक्त संरचना र विधि अपनाइने छ । यसका लागि वडा तहका तथ्याङ्क व्यवस्थापन

गाउँपालिका स्तरमा गरिने छ । वडाका समन्वय समितिले नियमित रुपमा आफ्नो गा.पा.का क्षेत्रभित्र रहेका घरपरिवार, संस्था र सार्वजनिक स्थानमा प्रयोगमा रहेका चर्पीःशौचालयका विवरण, खानेपानी सेवाको पहुँच, हात धुनेस्थलको व्यवस्था, फोहोरमैला व्यवस्थापन लगायतका अन्य सान्दर्भिक विषयहरु समावेश गरी तथ्याङ्क संकलन तथा अद्यावधिक गरी अभिलेखीकरण गर्नु पर्नेछ । यस प्रकारका सूचनाको अभिलेखीकरण गदा उक्त विषयसँग सम्बन्धित बानी व्यवहारका पक्षहरु, राम्रा सिकाई तथा अभ्यासहरु र सफलताका अनुभवहरु समेत समावेश गर्नु पर्नेछः

- वडाहरुले सरसफाइसँग सम्बन्धित मात्रात्मक तथा गुणात्मक अभिलेख समेटेर प्रतिवेदन तयार गरी अषाढ १५ गत भित्र कार्यगाउँपालिकाको सम्बन्धित शाखामा पेश गर्नुपर्ने छ ।
- गा.पा.ले सरसफाइसँग सम्बन्धित मात्रात्मक तथा गुणात्मक अभिलेख समेटेर प्रतिवेदन तयार गरी श्रावण १५ गते भित्र खानेपानी डिभिजन /जिल्ला समन्वय समितिको सचिवालयमा पेश गर्नुपर्ने छ ।

अनुसूचि ३

सरोकारवालाहरुको भूमिका र जिम्मवारी

(क) कार्य संचालन तह

क्र.स.	सरोकारवाला	कार्यक्षेत्र
१	व्यक्ति	चर्पीको समुचित प्रयोग, सरसफाइ, मर्मत सम्भार, व्यक्तिगत सरसफाइ गर्ने □□ स्वस्थकर बानी व्यवहार अवलम्बन गर्ने □□घर आँगनको सरसफाइ गर्ने □□सरसफाइ प्रति सचेत नागरिकको रुपमा सार्वजनिक दायित्व निर्वाह गर्ने
२	परिवार	चर्पीको निर्माण, समुचित प्रयोग, सरसफाइ र मर्मत सम्भार गर्ने □□सरसफाइ सम्बन्धी सामाजिकीकरण गर्ने □□ पानी र खानाको स्वच्छता कायम राख्ने □□ घर आँगन र वरिपरिको सरसफाइ र बगैचा व्यवस्थापन गर्ने □□ स्वच्छकर बानी व्यवहार विकासका लागि परिवारका सदस्य र छिमेकीलाई अभिप्रेरणा गर्ने □□

		घरधुरीबाट निस्कने फोहोरमैलाको वर्गीकरण र समुचित व्यवस्थापन गर्ने
३	विद्यालय, विश्व विद्यालय, महाविद्यालय तथा अनुसन्धान संस्थाहरु	□□सरसफाइका विषयवस्तुलाई पाठ्यपुस्तकमा समावेश गर्ने □□पूर्ण सरसफाइ सम्बन्धी कार्ययोजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्ने □□विद्यार्थी बाल क्लव गठन तथा सक्रियता गराउने □□बालमैत्री, लैङ्गिकमैत्री चर्पी, यूरिनल तथा खानेपानी सुविधा निर्माण, प्रयोग, सरसफाइ तथा मर्मत सम्भार गर्ने □ □पानीको स्वच्छता कायम राख्ने □□ वरिपरिको सरसफाइ कायम राख्ने □□स्वच्छकर बानी व्यवहार विकासका लागि विद्यार्थी र समुदायलाई अभिप्रेरणा गर्ने □ □फोहोरमैलाको वर्गीकरण र समुचित व्यवस्थापन गर्ने □□ विपद्को समयमा खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी

		सचेतना र सामग्री वितरणमा सहयोग गर्ने समुदाय तथा अध्ययनकर्ताहरुका लागि सरसफाइ सिकाइ केन्द्रका रुपमा विकास हुने अनुसन्धान र विकासका क्रियाकलापहरु संचालन गर्ने सफा र स्वच्छ विद्यालय तथा कलेज प्रवर्द्धन गरी नमुनाको रुपमा प्रस्तुत हुने
४	गाउँ टोल	पूर्ण सरसफाइ सम्बन्धी कार्ययोजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्ने गाउँ टोल समूहको गठन तथा सक्रियता गराउने प्रयोगकर्ता-मैत्री सरसफाइ सुविधाको स्तरोन्नति र मर्मत सम्भार गर्ने खानेपानीको मुहान संरक्षण, पानीको शुद्धीकरण र स्वच्छता कायम राख्ने गाउँ टोल र वरिपरिको सरसफाइ कायम राख्ने

		□□सार्वजनिक शौचालयको निर्माण, व्यवस्थापन, सरसफाइ र मर्मत सम्भार गर्ने □□स्वच्छकर बानी ब्यवहार विकासका लागि घरधुरी र नागरिक समुदायलाई अभिप्रेरणा गर्ने □□ फोहोरमैलाको वर्गीकरण र समुचित व्यवस्थापन गर्ने □□ वृक्षारोपण, हरियाली पार्क, बगैचा, चौताराको निर्माण र संरक्षण गर्ने □□ सफा र स्वच्छ गाँउ टोल विकास गरी नमुनाको रुपमा प्रस्तुत हुने
५	उपभोक्ता समिति (खानेपानी तथा सरसफाइ बजार व्यवस्थापन समिति वन व्यवस्थापन समिति)	□लक्षित समूह, संगठन समुदायलाई सगठित, सूसुचित र सक्रिय बनाउने □□ नीति नियम, आचार संहिता तर्जुमा गर्ने र गराउने □□ स्थानीय स्रोत साधन परिचालन गर्ने अवस्था विश्लेषण, तथ्याक संकलन गर्न सहयोग पुऱ्याउने विपद्को समयमा खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी

		सचेतना र सामग्री वितरणमा सहयोग पुऱ्याउने □□ अनुगमन र सहजीकरण गर्ने सहयोग पुऱ्याउने □□ सरोकारवालाहरु तथा समन्वय समितिसँग समन्वय गर्ने □□ सुविधाहरुको मर्मत, सरसफाइ र व्यवस्थापनमा सहयोग पुऱ्याउने
--	--	---

आज्ञाले,
पुन्य प्रसाद पौडेल
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत